

Jak se zorientovat v tématu – bádání v oblasti genderové historie v České a Slovenské republice

Následující kapitola by vám měla napomoci zorientovat se v autorech/autorkách, kteří se zabývají problematikou historie žen anebo genderem v rámci tradiční společnosti v České a Slovenské republice. Územní vymezení autorů bylo zvoleno zejména z důvodu jazykové dostupnosti autorských textů pro studující a současně také z důvodu deskripce poměrně podobného terénu.

Výraznou osobností bádání o historii žen na českém území je profesorka **Milena Lenderová**, která působí na katedře historických věd na Filozofické fakultě v Pardubicích. Je autorkou několika monografií, které jsou soustředěny na dějiny každodenních lidských záležitostí a na genderovanou historii. Kromě množství odborných studií je autorkou edic deníků a korespondenčních archivních materiálů. Zásadním dílem pro účely kurzu je zejména publikace „Žena v českých zemích od středověku do 20. století“, kde lze získat základní přehled o kontextu života žen v širokém historickém záběru. Kniha jako monografie komplexně popisuje životní etapy žen, témata jako jsou rodina, dospívání, intimní sféra života, identita, vzdělávání, veřejný život a angažovanost žen, mecenášství ad. Co se využitého materiálu týká, je soustředěn zejména na městské prostředí, což ovšem může posloužit alespoň pro kontextuální přehled o obecném způsobu života žen v daném období.

Výběrová bibliografie Mileny Lenderové:

Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století. Praha 2006 (společně s Karlem Rýdlem).

Žena v českých zemích od středověku do 20. století (hl. editor, autor 50% textu; Spolu s B. Kopičkovou, E. Maurem aj. Burešovou). Praha 2009.

Z dějin české každodennosti. Život v 19. století. Praha 2009. (Spolu s Tomášem Jiránkem a Marií Mackovou).

Chytila patrola aneb Prostituce za Rakouska i republiky. Praha 2002.

K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století. Praha 1999.

Významným počinem, který v České republice posunul bádání o ženské minulosti dopředu je mezinárodní projekt „Paměť žen“¹. Tento projekt, probíhající pod hlavičkou „Womensmemory“, se zabývá orálně sdělovanou historií žen a probíhal v několika evropských zemích současně (Česká republika, Slovensko, Německo, Srbsko, Chorvatsko, Polsko, Ukrajina a Černá Hora). Projekt se zabývá výzkumem životních zkušeností, vzpomínek na každodennost žen v rámci tří generací narozených v letech 1920 až 1960. V rámci projektu byl uplatňován zejména metoda biografického rozhovoru a oral-history. Základním cílem projektu bylo zjištění sebereflexe žen, jejich postoje k minulosti, jejich chápání prožité v nedávné minulosti, zejména v období socialismu.

Projekt má také současný přesah, snaží se vypátrat kořeny dosud přetrvávajícího patriarchálního modelu společnosti a přispět tak k obecné diskuzi tradičních ženských a mužských společenských rolí. V rámci tohoto projektu vznikla celá řada publikací v češtině, slovenštině, chorvatštině i angličtině, některé z nich jsou uvedeny v přehledu.

Výběrová bibliografie projektu „Paměť žen“:

Pavla Frýdlová: Ženám patří půlka nebe. Praha 2007.

Všechny naše včerejšky – výběr 12 rozhovorů s ženami tří generací z první fáze projektu, Praha 1998.

Ženská vydrží víc než člověk, XX. století v životních příbězích deseti žen, která vznikla na základě rozhovorů Paměti žen. Praha 2006.

Paměti romských žen Kořeny I – Memories of Romany women – the roots (5 rozhovorů s romskými ženami různých generací, v češtině a angličtině). Brno 2002.

V rámci projektu „Paměť žen“ vypracovala publicistka a překladatelka **Pavla Frýdlová** několik biografických publikací o ženách, které spojuje podobná životní zkušenost. Příběhy žen jsou zachycovány v publikacích Pavly Frýdlové z pohledu hlavních hrdinek. Zpracování narativů respondentek není zpracováno striktně, je na pomezí beletrie, ovšem sdělovaný příběh zůstává přesně zachován. Texty jsou inspirativní zejména přístupem, ukazují jednu z možností, jak zpracovat biografický rozhovor a shromažďovat kolekce podobných životních příběhů. Cílem publikovaných prací, které jsou uvedeny v následující tabulce, ovšem není analýza daných rozhovorů.

¹ Dostupný z <http://www.womensmemory.net/>.

Výběrová bibliografie Pavly Frýdlové:

Pavla Frýdlová: Ženy odjinud. Deset příběhů českých cizinek. Praha 2009.

Pavla Frýdlová: Ženy mezi dvěma světy. Deset životních příběhů žen, které odešly do ciziny a po letech se vrátily. Praha 2008.

Pavla Frýdlová: Ženám patří půlka nebe. Praha 2007.

Analytická práce rozebírající materiál sebraný slovenským týmem v průběhu trvání projektu „**Paměť žen**“ vznikla pod vedením Zuzany Kiczkové pod názvem „Pamať žien – O skúsenosti sebauťvárania v biografických rozhovoroch“².

Mezi stěžejní genderově orientované práce slovenské provenience patří obsáhlá publikace „**Na ceste k modernej žene: kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku**“³, která vznikla pod vedením Gabriely Dudekové. Kolektiv autorů Slovenské akademie věd se zaměřil na bádání o každodenním životě a historiografii v genderové sféře, a to velmi komplexním přístupem. Autorské kapitoly jsou rozděleny do pěti tematických okruhů: „Ideálny obraz“: Normy mužskosti a ženskosti v historickom vývoji; Cesty emancipácie: Od „domáceho krbu“ k politike; „Reálny obraz“: Sociálne postavenie žien a rodové rozdiely; „Ženské povolania“; Možnosti a bariéry uplatnenia žien: Konkrétne osudy. Tomuto rozčlenění knihy odpovídají tři základní přístupy a cíle, se kterými autoři kapitol pracují. Prvním základním úkolem je vymezit vztahy mezi feminním a maskulinním genderem a současně určit vztah mezi sociální realitou a genderovou identitou. Další úrovní pak je odhalení, jak bylo definováno „mužské“ a „ženské“ v dobovém kontextu norem a hodnotovém systému poplatném době. Poslední analytická úroveň hledá sebe-identifikace osobnosti a strategické volby, které konkrétním osobám pomáhaly definovat sama sebe jako ženu nebo muže.

Rodovými studii se mimo jiná témata (maďarsko-slovenské etnické rozhraní, výzkum rodiny) zabývá **Marta Botíková**, profesorka Univerzity Komenského v Bratislavě. Publikace této autorky jsou zaměřeny na zkoumání životopisných vyprávění žen biografickou metodou, mezi velmi zajímavé se řadí práce „K antropologii životního cyklu. Kultura a spôsob života ženskými očami na Slovensku v 20. storočí.“ Studie komplexně popisuje ženský život a je ponechán prostor pro sebereflexi respondentek, čímž je zachycený materiál nezaměnitelný. Přínosný je metodologický přístup oral history, který byl inspirací pro navazující výzkum, zejména co se týká interpretací materiálu. Práce je dělena do několika kapitol podle témat, o kterých respondentky nejčastěji vypravují, jako na příklad Rodinný život; Rodinné svátky; Škola a vzdělávání; Výběr manželského

2 Zuzana Kiczková (ed.): Pamať žien – O skúsenosti sebauťvárania v biografických rozhovoroch, Bratislava 2006.

3 Dudeková, Gabriela (ed.): Na ceste k modernej žene: kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku. Vyd. 1. Bratislava 2011.

partnera; Životní krize ad. Jako metodologicky přínosná může posloužit publikovaná stať „Rodové rozdiely vo výchove, reflektované v biografických rozprávaniach“ (2004).

Botíková, Marta: Rodové rozdiely vo výchove, reflektované v biografických rozprávaniach. In: Darulová, Jolana; Košťalová, Katarína (eds.): Sféry ženy: sociológia, etnológia, história. Banská Bystrica 2004, s. 189–199.

Botíková, Marta: Výber partnera v životopisných rozprávaniach žien. In: Kiczková, Zuzana (ed.): Pamäť žien: o skúsenosti sebautvárania v biografických rozhovoroch. Bratislava 2006, s. 279–301.

Botíková, Marta: O čom ženy rozprávajú: reflexia spôsobu života v životopisných rozprávaniach žien. In: Cviková, Jana; Juráňová, Jana (eds.): História žien : aspekty písania a čítania, Bratislava 2006, s. 114–124.

Botíková, Marta: Spôsoby prežívania kríz podľa výskumov pamäti žien. In: Profantová, Zuzana (ed.): Malé dejiny veľkých udalostí 1: v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989. Bratislava 2005, s. 157–167.

Botíková, Marta: K antropológii životného cyklu. Kultúra a spôsob života ženskými očami na Slovensku v 20. storočí. Bratislava 2008.

Užitečným doplňujícím zdrojem je sborník příspěvků z konference karpatologické komise pro lidové obyčeje MKKKK, která se konala v roce 2011 v Uherském Hradišti. Sborník obsahuje dvacet osm referátů a ve stručnosti mapuje výsledky dosavadního bádání rodových studií v rámci etnologie v současné době. Soubor různorodých etnologických studií zahrnuje příspěvky týkající se projevů genderových rolí v rituálech jako je na příklad tradiční svatba (příspěvky Lucie Drahošové-Fialekové a Evy Večerkové), vyjádření genderu v rámci tradičních institucí a v rodině (Alexandra Navrátilová) nebo genderového postavení v rámci tradiční lokální společnosti (Marta Kondrová, Klára Brožovičová, Romana Habartová).

Zajímavá je kniha Alexandry Navrátilové „Namlouvání, láska a svatba v české kultuře“, která je zaměřená především na 19. století a začátek 20. století. Práce vychází z memoárů, kronik, kázání, písňového materiálu. Úkolem publikace je zachycení intimní sféry lidského života – lásky, svatby a intimního života našich předků. Všechny tři fenomény – milostnou tradici, namlouvání a svatební rituál autorka propojuje v popis přechodového rituálu jako celku, přičemž se jednalo o zásadní rituál, který nebylo možné vrátit nazpět. Autorka postupuje v širokých kulturních souvislostech se zaměřením na tradiční prostředí české a moravské vesnice. Využitelná je také publikace „Narození a smrt v české lidové kultuře“, která z odborného hlediska probírá dva krajní póly života, přičemž první z nich je přímo vázán na genderovou podstatu. V práci se můžeme dozvědět, jaké byly zvyky praktikované při porodu a po narození nového člena rodiny.

Navrátilová, Alexandra: Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004.

Kromě moderních prací zaměřených na genderovou stránku lokální společnosti jsou užitečné také starší práce, které toto hledisko reflektují jako sekundární. Takovýmto zdrojem může být například práce Augusty Šebestové „Lidské dokumenty“, která vyšla původně v Olomouci v roce 1900. Práce zachycuje dobové výpovědi v přesném znění v původním nářečí a dokumentuje každodenní život jednotlivce v lokálním prostředí v daném období. Pro účely etnologického rodového bádání je přínosná zejména kapitola „Od lásky k manželství“.

Šebestová, Augusta: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Fr. Borový 1947.

Pro účely bádání o genderové problematice lze jako doplňující materiály zvolit články nebo statě, které se věnují primárně jiné sféře, ovšem okrajově zmiňují i téma genderu. Na příklad dobové publikace mohou přímo vypovídat o postavení žen a mužů v daném období, podobně jako časopisecké články atp. Dalším zdrojem mohou být materiály archívní povahy, stejně tak jako statistické údaje, kde můžeme získávat cenné údaje např. o porodnosti, kojenecké úmrtnosti ad. Záleží na kreativitě výzkumníka či výzkumnice, jaké sekundární zdroje pro své pátrání po genderové historii zvolí. Genderové bádání prakticky prostupuje mnoha informačními zdroji, aniž by byly na toto téma přímo soustředěny, ovšem skýtají možnosti, které nebyly badateli dosud využívány.